

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ ΒΙΒΛΙΩΝ

Αφιέρωμα στα φιλοσοφικά μαθήματα, Νέα Παιδεία 27 (1983), σ. 3-124.

Η «Νέα Παιδεία», το γνωστό περιοδικό παιδευτικού προβληματισμού, που τιμά με την παρουσία του εδώ κι εφτά χρόνια την πνευματική έκφραση του τόπου μας πάνω σε θέματα παιδείας, δέχτηκε, ύστερα από σχετική εισήγηση της ΕΚΔΕΦ, να αφιερώσει ένα ειδικό, εμβόλιμο τεύχος της στα *Φιλοσοφικά μαθήματα*. Οι εργασίες που αναφέρονται στο ειδικό αυτό θέμα αποτελούν κατά κύριο λόγο προσφορά μελών της ΕΚΔΕΦ. Επειδή πιστεύουμε πως έχει ιδιαίτερη σημασία αυτή η συμπυκνωμένη έκφραση προβληματισμού σχετικά με τη θέση του φιλοσοφικού λόγου σήμερα στη παιδεία γενικά, και ειδικότερα στη Μέση Εκπαίδευση, προβαίνουμε σε μια σύντομη παρουσίαση του περιεχομένου αυτών των εργασιών.

* * *

Το ειδικό αυτό τεύχος της «Νέας Παιδείας», στις 124 σελίδες του καταχωρίζει 14 συνολικά εργασίες που καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα του θέματος.

Συγκεκριμένα, μετά από ένα σύντομο «προλογικό σημείωμα» που δικαιολογεί γιατί η «Ν.Π.» δέχτηκε την πρόταση ν' αφιερώσει ένα τεύχος στη φιλοσοφική παιδεία, ακολουθεί ένα σύντομο «χαιρετιστήριο» μήνυμα του καθηγητή Dr Marcel F. Fresco, Προέδρου της Διεθνούς Ένωσης καθηγητών φιλοσοφίας. Στο δισέλιδο αυτό μήνυμά του, ο καθ. Fresco, αφού τονίζει το ρόλο που παίζει σήμερα η φιλοσοφική παιδεία, καταλήγει ότι το μάθημα των φιλοσοφικών θα πρέπει να θεωρηθεί όχι «σαν εγγύηση για μια ιδεώδη κοινωνία και ζωή —κάτι τέτοιο δεν υπάρχει στη γη— αλλά σίγουρα σαν αναγκαία προϋπόθεση, για να είναι δυνατό στο νέο άνθρωπο να συνειδητοποιήσει και να χειριστεί σωστά την ευθύνη του σαν άνθρωπος και σαν πολίτης» (σ. 5).

Στη συνέχεια ακολουθούν οι κύριες εργασίες του τεύχους.

Ο δ.φ. Γ. Δημητράκος, πρόεδρος της ΕΚΔΕΦ, ανοίγει τον ειδικό αυτό φιλοσοφικό προβληματισμό με τη μελέτη του: «*Η ιστορική εξέλιξη του μαθήματος των φιλοσοφικών και η σημερινή του θέση στη Δ/θμια Εκπαίδευση*». Στην εκτεταμένη αυτή εργασία (σ. 7-31), αφού διαπιστώνεται η κρίση σήμερα των «φιλοσοφικών» στη Δ/θμια Εκπαίδευση, επιχειρείται μια ιστορική αναδρομή του μαθήματος. Ο συγγραφέας παρουσιάζει με σαφήνεια λόγου και εξαιρετική τεκμηρίωση τη διαδρομή του μαθήματος «που πέρασε πολλές φορές μέσα από το καμίνι της ανανέωσης» από τους αναγεννησιακούς χρόνους ως τις μέρες μας. Αναφέρεται συγκεκριμένα στους εξής επιμέρους σταθμούς: 1. Μεταρρυθμίσεις στη Γαλλία ως το 1870. 2. Μεταρρυθμιστικές κινήσεις στο γερμανόγλωσσο χώρο (Kant, Humboldt, Hegel κ.α.) ως το 1982. 3. Ιστορία των φιλοσοφικών στην Ελλάδα από το 1836-1906. 4. Ο εικοστός αι. και οι καινούργιες προοπτικές για τα «φιλοσοφικά». 5. Τα φιλοσοφικά στα Εκπ/κά Νομοσχέδια του Ι. Τσιριμώκου (1913). 6. Τα φιλοσοφικά στη Γαλλία, Γερμανία, Αυστρία και Ιταλία μετά τον Α΄ Παγκ. Πόλεμο. 7. Τα φιλοσοφικά στα Εκπ/κά Νομοσχέδια του Κ. Γόντικα (1929).

8. Οι εξελίξεις μετά τον Β' Παγκ. Πόλεμο στην Ομ. Δημ. της Γερμανίας (ως το 1972). 9. Οι εξελίξεις των φιλοσοφικών στην Ιταλία ως τις μέρες μας. 10. Τα φιλοσοφικά στη μεταπολεμική Γαλλία. 11. Η μεταρρύθμιση του 1972 στη Γερμανία. *Curricula* φιλοσοφίας. 13. Οι σημερινές θέσεις για τα φιλοσοφικά στη Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία. 14. Η σημερινή κατάσταση των φιλοσοφικών στη χώρα μας.

Η μελέτη κλείνει με προτάσεις και σκέψεις «για μια επανεξέταση του όλου θέματος και μια νέα αφετηρία».

Ο καθηγητής Θ. Βέικος με το άρθρο του «*Τι μπορεί να γίνει με τη φιλοσοφία σήμερα*» (σ. 32-38) εύστοχα προβαίνει σ' ορισμένες παρατηρήσεις για το αν έχει κάποιο λόγο η φιλοσοφία στις μέρες μας. Ξεκινώντας από σχετικά ερωτήματα νέων σπουδαστών φιλοσοφίας, απαντά με κατάφαση στο ερώτημα, παρατηρώντας ότι «η φιλοσοφία δικαιώνεται όχι σαν λειτουργία «εσωτερικών» σχέσεων ανάμεσα σε ιδέες και έννοιες, παρά σαν κοινωνική διαδικασία που δείχνει τη συνοχή της με τις φιλοσοφικές πεποιθήσεις και τα κοινωνικά ενδιαφέροντα...». Τεκμηριώνει την άποψή του αυτή με αναφορά στον Πλάτωνα από τους αρχαίους φιλόσοφους, και στον Aug. Comte από τους σύγχρονους· κι οι δύο, ο καθένας με τον τρόπο του, «πίστεψαν» πως η φιλοσοφία έχει κοινωνικές εκφράσεις, άσχετο αν ο τρόπος που θέλησαν να την προβάλλουν αποδείχτηκε σχετικά ανεδαφικός. Πιστεύει ότι η λαθμενής αντίληψη πως η φιλοσοφία είναι άσχετη με τα προβλήματα του καιρού της οφείλεται κατά κανόνα στην παρεξήγηση ότι αποτελεί «πολυτέλεια που ξεπερνά το μόχθο της καθημερινής ζωής», και αναφέρεται στο χαρακτηριστικό παράδειγμα του Ηράκλειτου που εντυπωσίασε με την απλότητα της καθημερινής του έκφρασης ξένους θαυμαστές του. Παρατηρεί ότι η φιλοσοφία απ' αυτή την άποψη θεωρήθηκε παλιότερα ότι έχει καθοδηγητικό ρόλο στη ζωή των ανθρώπων που σήμερα όμως «αντιμετωπίζεται πολύ κριτικά για να μπορούν ακόμα ν' αναγνωρίζονται (σ' αυτήν) τέτοιοι ρόλοι» (σ. 85). Αναφέρεται στη συνέχεια στην περίφημη θέση του Marx ότι «οι φιλόσοφοι έχουν μόνο ερμηνεύσει τον κόσμο και το ζήτημα είναι να τον αλλάξουμε». Στο σημείο αυτό γίνεται μια στοχαστική ανάλυση αυτής της θέσης που καταλήγει στο συμπέρασμα ότι «ο Μ. δεν εννοούσε την καταστροφή της φιλοσοφίας σαν θεωρητικής δραστηριότητας, ... αλλά η φιλοσοφία του Marx είναι ένα ιδεολογικό όπλο στους αγώνες των ανθρώπων για αλλαγή του κόσμου» (σ. 37). Ο καθηγητής τελειώνει το άρθρο του με την παρατήρηση: «η φιλοσοφία σαν άξιο παιδί της ανάγκης μπορεί να συμβάλει αποτελεσματικά στο πέρασμα του κόσμου από το βασίλειο της ανάγκης στο βασίλειο της ελευθερίας» (σ. 38).

Ακολουθεί η ειδική μελέτη του καθηγητή και Αντιπροέδρου της ΕΚΔΕΦ Κωνσταντίνου Βουδούρη με θέμα: «*Η φιλοσοφική παιδεία στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση σε συνάρτηση με τη φιλοσοφία στα ΑΕΙ*», (σ. 39-48). Στη σύντομο αυτή μελέτη ο συγγραφέας, όπως παρατηρεί ο ίδιος, αφού στην αρχή κάνει ορισμένες εννοιολογικές διασαφήσεις σχετικά με τους όρους «φιλοσοφική διδασκαλία», «φιλοσοφική μόρφωση», «φιλοσοφική παιδεία» και «φιλοσοφία στα ΑΕΙ», αναφέρεται κατόπιν στους γενικούς στόχους της φιλοσοφικής διδασκαλίας και στις παιδευτικές επιδιώξεις κάθε πολιτείας, όπως αυτές διαμορφώνονται κατά τη συνολική γενική θεώρηση των σκοπών και του πνεύματος που διέπει τα προγράμματα εκπαίδευσης κάθε δημοκρατικής πολιτείας. Επισημαίνει ιδιαίτερα τη σχέση που υπάρχει μεταξύ της ελεύθερης φιλοσοφικής διδασκαλίας και της ανοικτής κοινωνίας. Στη συνέχεια παρουσιάζει αναλυτικά τη μορφή που παίρνει η φιλοσοφική δραστηριότητα στα ΑΕΙ και στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και συσχετίζοντας τις δύο μορφές, εξετάζει το θέμα και από την προοπτική της Μέσης Εκπ/σης και από την προοπτική της Ανωτάτης. Την όλη μελέτη, που διακρίνεται για την ενάργεια του ύφους και την πλήρη γνώση του θέματος, συμπληρώνουν οι σκέψεις του συγγραφέα για τη φιλοσοφική παιδεία εκείνων που ασκούν το λειτουργήμα του δασκάλου στο χώρο της Μέσης Εκπαίδευσης και ιδιαίτερα του δασκάλου της φιλοσοφίας.

Ο δ.φ. Γ. Δημητράκος παρουσιάζει και δεύτερη εργασία με θέμα «*Η φιλοσοφία και η αρχαία και νέα ελληνική γραμματεία*» (σ. 49-66), συμβάλλοντας ουσιαστικά στην αφιερωματική προσπάθεια του τεύχους της «*Νέας Παιδείας*». Με τα ειδικά θέματα που αναπτύσσει (Η ειδική μορφωτική αποστολή της φιλοσοφίας στη Δ/θμια Εκπαίδευση — Η «φιλοσοφική εμβάθυνση» των μαθημάτων — Η σχολ. φιλοσοφική προσπέλαση της Ελληνικής Γραμματείας. Η φιλοσοφία και το καθαυτό γλωσσικό μάθημα — φιλοσοφική κατεργασία του γλωσσικού μαθήματος — φιλολογική και φιλοσοφική ερμηνεία των κειμένων — ομοιότητες και διαφορές στις δύο αυτές ερμηνείες — κορύφωση της ερμηνείας με τη «φιλοσοφική εμβάθυνση» — Η εφαρμογή στη σχολική πράξη της διπλής ερμηνευτικής κατεργασίας) καταδεικνύει τον αναγκαιότατο ρόλο της φιλοσοφίας για τη σωστή ερμηνεία και απόδοση των κειμένων της Αρχαίας και Νέας Ελληνικής Γραμματείας.

Στις σελίδες 67-71, ο Κ. Ν. Πετρόπουλος, φιλόλογος στη Βαρβάκειο Σχολή, συμβάλλει στην προσπάθεια, με το σύντομο άρθρο του, «*Σκέψεις πάνω στα παραδοσιακά μαθήματα φιλοσοφίας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*». Στο άρθρο αυτό κάνει μια κριτική θεώρηση σχετικά με προσφερόμενη φιλοσοφική ύλη στο Λύκειο και συγκεκριμένα στα μαθήματα της Ψυχολογίας στη Β' Λυκείου και στα Στοιχεία Λογικής και Φιλοσοφίας στην Γ' Λυκείου. Επισημαίνει «μειονεκτήματα, ελλείψεις, αδυναμίες, και εξαιρεί αρετές και πλεονεκτήματα που αξίζει να ενισχυθούν και να περιφρουρηθούν στη διδακτική πράξη» (σ. 67).

Ο δ.φ. Δ. Σ. Αλεξόπουλος στο σύντομο άρθρο του (σ. 72-75), με τίτλο: «*Φιλοσοφία και Ψυχολογία*», αναλύει πρώτα τον όρο «Ψυχολογία» κι ύστερα προβαίνει σε μια σύντομη ιστορική αναδρομή των σχέσεων φιλοσοφίας και ψυχολογίας στους αρχαίους φιλόσοφους (Ηράκλειτος - Πυθαγόρας - Πλάτωνας - Αριστοτέλης) και στους νεότερους από το 17ο αι. και μετά (Descartes, John Locke, Berkeley, Pavlov, Watson). Τέλος προβαίνει σε παρατηρήσεις για την αρτιότερη διδασκαλία της ψυχολογίας στη σημερινή εκπαίδευση.

Ο Σύμβουλος του ΚΕΜΕ Φ.Κ. Βώρος, δ.φ., συμμετέχει με το εκτεταμένο άρθρο του (σ. 76-87): «*Μεθοδολογία και φιλοσοφία της ιστορίας. Εισαγωγικό σημείωμα*». Όπως παρατηρεί ο ίδιος «τα θέματα που προαναγγέλλει ο τίτλος είναι μεγάλα». Το κείμενο χωρίζεται σε τρία μέρη: 1) ιστορικό περιστατικό που αποτελεί συγκεκριμένο σημείο αναφοράς (σαν τέτοιο αναφέρεται η βουλή των Λαζάρων στη Νεότερη Ελληνική Ιστορία). 2) Μεθοδολογικά προβλήματα της ιστοριογραφίας. Ως τέτοια αναφέρονται τα ακόλουθα: αναζήτηση πληροφοριών από και για το παρελθόν — Η διαφορετική σημασία διαχρονικά των όρων, λέξεων, σχημάτων, συμβόλων — Η αξιοπιστία των πηγών — η διασταύρωση των πληροφοριών — αίτια και συνέπειες των αιτιών — κίνητρα των δρώντων προσώπων — η αξιολογική στάση του ιστορικού απέναντι στα γεγονότα — επιλογή των σημαντικότερων γεγονότων. Αλλά τί είναι σημαντικό γεγονός; (Εδώ αναφέρεται χαρακτηριστικά το ασημαντό, από πολεμική άποψη, περιστατικό του πελοποννησιακού πολέμου, ο διάλογος Αθηναίων και Μηλιών, που γίνεται σπουδαίο κατά την εκτίμηση του ιστορικού). Η ιστορική συγγραφή πρέπει να λαβαίνει υπόψη της τα διαφέροντα της κοινωνίας; Το τρίτο μέρος του άρθρου ασχολείται με τα φιλοσοφικά προβλήματα που υπάρχουν διάχυτα στην ιστοριογραφία, αλλά ως χωριστά προβλήματα έχουν διατυπωθεί και από τη φιλοσοφία.

Το άρθρο καταλήγει: «μέσα στην ιστορία μπορούμε και οφείλουμε ν' αναζητήσουμε το σκοπό και το νόημά της» (σ. 86).

Στις σελίδες 88-93 ακολουθεί ένα κείμενο που είναι μετάφραση κατ' επιλογή από τον Φ.Κ. Βώρο του άρθρου του *Karl Hempel*, «*Η λειτουργία των γενικών νόμων στην Ιστορία*». Σ' αυτό ο αρθρογράφος υποστηρίζει την άποψη, αντίθετα με ό,τι γίνεται πλατιά παραδεκτό, πώς «οι γενικοί νόμοι έχουν εντελώς ανάλογη λειτουργία στην ιστορία, όπως και στις φυσικές επιστήμες, ότι αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της ιστορικής έρευνας, ότι αποτελούν κοινή βάση σε ποικίλες διαδικασίες, χαρακτηριστικές των κοινωνικών επιστημών — άρα και της ιστορίας, σε αντιδιαστολή προς τις φυσικές επιστήμες» (σ. 88).

Ο φιλόλογος *Βασ. Κ. Νούλας*, που μέχρι τον περασμένο χρόνο δίδασκε στη Βαρβάκειο Σχολή, με το άρθρο του «*Πολιτική αγωγή ή πολιτική φιλοσοφία;*», (σ. 94-98), αφού κάνει μια παρατήρηση για την ανάγκη αναπροσαρμογής των αναλυτικών προγραμμάτων, υποστηρίζει ότι τα μαθήματα της φιλοσοφίας και της πολιτικής αγωγής πρέπει να συγχωνευτούν σε ένα μάθημα γενικής παιδείας, υποχρεωτικό για όλους τους μαθητές της Γ' τάξης των Λυκείων με τον τίτλο «*Πολιτική φιλοσοφία, που θα διδάσκεται τουλάχιστον 4 ώρες την εβδομάδα*» (σ. 95). Στη συνέχεια παρουσιάζει τα, κατά τη γνώμη του, επί μέρους θέματα του μαθήματος αυτού.

Ο *Σπυρ. Κολομητσίνης*, μαθηματικός καθηγητής του Πειραματικού Σχολείου του Πανεπιστημίου Αθηνών, παρουσιάζει το άρθρο: «*Ένα φιλοσοφικό πρόβλημα για τη θεμελίωση των μαθηματικών*» (σ. 99-102). Αφορμή του άρθρου αυτού έδωσε ένα παλιό δημοσίευμα του αυστριακού μαθηματικού Gödel (1931), που σ' αυτό αποδεικνύει ότι κανένα αξιωματικό σύστημα δεν είναι πλήρες, εκτός αν είναι ασυνεπές, πράγμα που οδηγεί στην παραδοχή ότι ποτέ δεν είμαστε βέβαιοι ότι τα μαθηματικά δεν θα παρουσιάσουν αντιφάσεις. Για τούτο οι μαθηματικοί προσπαθούν να αποδείξουν όχι τη συνέπεια, αλλά τη σχετική συνέπεια. Για τους φιλοσόφους αυτό είναι πάντα ένα θέμα, που μαζί με την απροσδιοριστία του Heisenberg, την κβαντική μηχανική και τη θεωρία της σχετικότητας, προκαλεί έντονες συζητήσεις.

Η ανακάλυψη όμως του Κ. Gödel δεν πρέπει να αποτελέσει αρνητικό στοιχείο για πάρα πέρα αναζητήσεις από τους φιλοσόφους, αλλά θέση, όπως αποτέλεσε για τους μαθηματικούς. Ο συγγραφέας του άρθρου τονίζει ότι οι απόλυτες θέσεις και οι εγωκεντρικές στάσεις αποτελούν παγίδες. Οι αναζητήσεις πρέπει να γίνονται μέσα στη σχετικότητα, με πορεία από τα σχετικά γνωστά προς τα ακόμη άγνωστα. Να αναζητούμε μόνο διαφορές, όχι απόλυτα πράγματα. Αυτή είναι η θέση που ανταποκρίνεται σήμερα στη σχετική γνώση μας για τη λειτουργία του μυαλού μας κατά τη γνώμη του συγγραφέα.

Ο καθηγητής της *πολιτικής οικονομίας στην ΑΣΟΕΕ Θεόδωρος Λιανός* με το άρθρο του «*Οικονομία και φιλοσοφία*», (σ. 103-108) επιχειρεί, όπως ο ίδιος παραδέχεται, μια προσέγγιση στο επίμαχο αυτό θέμα. Και τούτο γιατί διαπιστώνει κάποια έλλειψη ενδιαφέροντος για τα φιλοσοφικά ζητήματα στην οικονομική επιστήμη. «*Οι φιλοσοφικές συζητήσεις ανάμεσα στους οικονομολόγους περιορίζονται και ουσιαστικά εξαντλούνται σε ζητήματα μεθοδολογίας της επιστήμης*» (σ. 103). Από τους οικονομολόγους σήμερα διακρίνει την προσπάθεια της J. Robinson να ξεχωρίσει στοιχεία ιδεολογίας στην πολιτική οικονομία, που όμως άλλοι συνάδελφοί της δεν παραδέχονται, επειδή θεωρούν την επιστήμη αυτή εντελώς ξεχωριστή από τις άλλες. Έτσι η σχέση οικονομίας και φιλοσοφίας αναγκαστικά αναζητείται στο κοινωνικό πεδίο. Ο συγγραφέας του άρθρου, αφού προσπάθησε να δώσει τον ορισμό της φιλοσοφίας και της οικονομίας παρουσιάζει την κύρια επιδίωξη του άρθρου του που είναι «*να δούμε τί μας αποκαλύπτει η πολιτική οικονομία για την ανθρώπινη κοινωνία, τί ουσιαστική βοήθεια μας παρέχει για να κατανοήσουμε την ανθρώπινη κοινωνία και τη λειτουργία της*» (σ. 105). Στη συνέχεια παραθέτει τις τρεις βασικές οικονομικές θεωρίες που ερμηνεύουν την οικονομική ζωή στην καπιταλιστική κοινωνία (I. Νεοκλασική II. Κεϋνσιανή III. Μαρξιστική). Το άρθρο κλείνει με μια σύντομη περίληψη και σχετικά σχόλια.

Στη συνέχεια δημοσιεύεται το άρθρο της φιλόλογου-καθηγήτριας στο Πειραματικό Σχολείο Πανεπιστημίου Αθηνών, *Χριστίνας Μιχαλοπούλου-Βέικου* με τίτλο: «*Φιλοσοφία και κοινωνιολογία: Σχέσεις και αλληλεπιδράσεις*» (σ. 110-116). Στην αρχή του άρθρου τονίζεται ότι ο πολιτισμός «*αποτελέσσε ουσιαστικό πεδίο φιλοσοφικού στοχασμού και αντικείμενο κοινωνιολογικής μελέτης*» (σ. 110) αλλά ταυτόχρονα και η κοινωνία επηρέασε την πολιτιστική έκφραση έτσι ώστε τα στοιχεία αυτά ν' αποτελέσουν την αφετηρία της κοινωνιολογικής επιστήμης. Ανάμεσα στη φιλοσοφία και την κοινωνιολογία υπάρχει και παραμένει ως κέντρο ο άνθρωπος. Τα γνωστικά προβλήματα της κοινωνιολογίας είναι φιλοσοφικά, όπως και κάθε

επιστήμης· επί πλέον δε, επειδή ο κοινωνιολόγος πρέπει να προτείνει θεωρητικά πλαίσια για την εξήγηση των κοινωνικών προβλημάτων, οδηγείται αναγκαστικά στο φιλοσοφικό στοχασμό. Υποστηρίζεται, εξάλλου, ότι η φιλοσοφία ολοκληρώνει τα ποσοτικά στοιχεία της κοινωνιολογίας και τα μεταλλάσσει σε ποιοτικές εκτιμήσεις. Τέλος παρουσιάζεται η βασική διαφορά μεταξύ φιλοσοφίας και κοινωνιολογίας ως προς το ζήτημα της επιλογής μεθόδου.

Το άρθρο τελειώνει με μια ωραία αναφορά στην φιλοσοφία που χαρακτηρίζεται ως «ώρα της ανθρώπινης ελευθερίας και ώρα της ευτυχίας» (σ. 45). Υπάρχει στο άρθρο αυτό πλήρης τεκμηρίωση και αξιολογή σχετική βιβλιογραφική ενημέρωση.

Ο Γεώργιος Διλιμπότης, Θεολόγος, Σχολικός Σύμβουλος συμμετέχει με το σύντομο άρθρο «Ο άνθρωπος και οι σχέσεις θεολογίας και φιλοσοφίας» (σ. 117-120). Ο συγγραφέας αφού παρουσιάζει τη θεολογική ορθόδοξη άποψη για τον άνθρωπο, προβαίνει σε μια κριτική ανάλυση της θέσης που παίρνουν ορισμένοι εκφραστές της θεολογίας σήμερα στα προβλήματα του ανθρώπου. Στο ερώτημα των σχέσεων θεολογία και φιλοσοφία δέχεται την άποψη της συνεργασίας και απορρίπτει το μονοπώλιο κάθε μιας για την ερμηνεία και την καθοδήγηση του ανθρώπου.

Το αφιερωματικό αυτό τεύχος κλείνει με την εργασία του *Φιλήμονα Α. Παιονίδη «Σκέψεις για τη φιλοσοφική μας παιδεία»* (σ. 121-124).

Στο άρθρο αυτό ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι γενικά η φιλοσοφία στη νεότερη Ελλάδα δεν έχει να επιδείξει εντυπωσιακά επιτεύγματα. Μετά το 1929, με την παρουσία του Ι.Ν. Θεοδωρακόπουλου, Κ. Τσάτσου κ.ά, αρχίζει ν' αναπτύσσεται κάποιο φιλοσοφικό ενδιαφέρον, που επηρεάζει και το λογοτεχνικό χώρο (Καζαντζάκης, Θεοτόκης). Τα φιλοσοφικά ρεύματα εξάλλου που επιδρούν κάπως στον ελληνικό χώρο τα τελευταία χρόνια είναι κυρίως ο υπαρξισμός και η φαινομενολογία κι ακόμα στις μέρες μας η αναλυτική φιλοσοφία. Το ελληνικό κοινό επίσης, κατά το συγγραφέα, δεν δείχνει, όπως όφειλε έντονο φιλοσοφικό ενδιαφέρον. Παρά ταύτα παρατηρείται έντονη φιλοσοφική εκδοτική δραστηριότητα στις μέρες μας· αξιολογοί Έλληνες φιλόσοφοι διαπρέπουν και στο εξωτερικό, όπου οι συνθήκες είναι ευνοϊκότερες. Στη συνέχεια προβαίνει σε κριτική θεώρηση α) της προσφερόμενης φιλοσοφικής παιδείας στο Λύκειο, β) της απουσίας φιλοσοφικής έκφρασης από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, γ) του είδους των φιλοσοφικών εκδόσεων και μεταφράσεων, δ) της απουσίας της φιλοσοφίας από τις λεγόμενες πολιτιστικές εκδηλώσεις. Το άρθρο κλείνει με την παρατήρηση «πως η φιλοσοφία δεν είναι πολυτέλεια, αλλά ένα είδος ανάγκης» (σ. 123).

Πιστεύουμε πως το *Αφιέρωμα στα φιλοσοφικά μαθήματα* αποτελεί μια σημαντική προσφορά των συνεργατών της ΕΚΔΕΦ στο γενικότερο χώρο του προβληματισμού για τα θέματα της φιλοσοφίας στην Εκπαίδευσή μας.

ΣΠΥΡΟΣ Γ. ΜΟΣΧΟΝΑΣ
ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΗΣ

Ρωξάνης Ἄργυροπούλου, *Ὁ Βενιαμίν Λέσβιος καί ἡ εὐρωπαϊκὴ σκέψη τοῦ 18ου αἰ.*
Ἄθηνα 1983, 289 σελ.

Τό ἔργο, διδακτορική διατριβή στή Φιλοσοφική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, διαιρεῖται σέ τέσσερα μέρη: I. Ὁ νεοελληνικός διαφωτισμός καί ἡ εὐρωπαϊκὴ σκέψη τοῦ 18ου αἰώνα. II. Ὁ Βενιαμίν Λέσβιος. Τό ἔργο καί ἡ ἐποχὴ του. III. Ὁ φιλοσοφικός στοχασμός τοῦ Βενιαμίν Λέσβιου καί ἡ εὐρωπαϊκὴ φιλοσοφία τοῦ 18ου αἰώνα. IV. Ἐπίμετρο.

Στό πρώτο μέρος ἡ συγγραφέας ἀναφέρεται στά χρονικά ὄρια τοῦ ἑλληνικοῦ διαφωτισμοῦ (1750-1821), στίς ἐπιδράσεις (τῆς γαλλικῆς, ἀγγλικῆς, γερμανικῆς καί ἰταλικῆς σκέ-